

kortet – helt uden navne – blevet så gnidret, at det stort set er umuligt at aflæse. Sæt ordentlig plads af til den slags. Fed og ordinær veksler indimellem temmelig uforudsigeligt. Hvorfor holdes markedet i Egeskov »3. onsdag i september«, det i Salten »3. fredag i juni« og det i Bække »tredje lørdag i juni«? Hvorfor har oversigtskalenderen (s. 140 ff.) årets fredage og visse helligdage markeret med fed? I 2013 var det torsdagene samt lidt flere af helligdagene og alle ugenummerangivelserne. I 2012 var alle mandagene og alle ugenummerangivelserne med fed, mens alle helligdagene var i ordinær.

Københavns Universitets Almanak er et klenodie, ikke kun for universitetet men for hele den danske kulturnation. Men dens enkelte dele passer ikke bare stort set sig selv fra år til år. De kræver en regelmæssig, dvs. årlig inspektion, og som tilstanden er lige nu, er der al mulig grund til at give næste årgang et endog meget grundigt eftersyn.

Bent Jørgensen

JØRGEN MIKKELSEN: *Urbanisering og bysystemer i Europa indtil ca. 1800. En oversigt over nyere forskningsresultater.* Aarhus 2012, Dansk Center for Byhistorie. 293 s. 200 kr.

Dansk Center for Byhistorie, der drives i samarbejde mellem Den Gamle By og Aarhus Universitet, har siden grundlæggelsen i 2001 vist sin eksistensberettigelse i mangfoldige sammenhænge, herunder en række kvalitativt og kvantitativt tungvejende publikationer. Til disse føjer sig nu dette værk om forskningen i urbanisering og bysystemer i Europa indtil ca. 1800, affattet af arkivar og seniorforsker ved Rigsarkivet samt formand for Dansk Komité for Byhistorie, Jørgen Mikkelsen.

Bogen er stramt og smukt tilrettelagt på en måde, der harmonerer med indholdet. Her er ingen smarte, grafiske tricks, ingen billeder placeret kækt på skrå; der er imidlertid tænkt over virkemidlerne. Brødteksten er kompakt, men brydes af et væld af grafer, kort og tabeller, gengivelser af gamle stik og malerier samt en mængde nye fotografiske optagelser i sort/hvid og farve, der på fornem vis illustrerer teksten og ydermere vidner om, at dette ikke er et rent skrivebordsarbejde. Forfatteren har ved selvsyn undersøgt en del af de byer, bogen handler om. Den imponerende viden, der er koncentreret i bogen, har dog utvivlsomt krævet en stor indsats ved arbejdsbordet.

Bogen tager udgangspunkt i forfatterens ph.d.-afhandling fra 1995, men de vigtigste resultater er opnået under fire forskningsfrikøb i 2002,

2004, 2006 og 2008, altså en ganske lang tilblivelsesproces. Dette belaster nu ikke resultatet, som forfatteren selv betegner som en syntese af synteser (s. 7). Hensigten med bogen er at give et overblik over nogle af de vigtigste forskningsresultater med hensyn til studiet af byudvikling og økonomiske relationer mellem europæiske byer i tiden ca. 1000 til 1800. Selv om væsentlige strukturer i dele af de europæiske bysystemer blev fastlagt i middelalderen, ligger hovedvægten i fremstillingen på tiden ca. 1500 til 1800. Handelslivets afgørende betydning for urbaniseringen og de økonomiske forbindelser mellem byerne er det centrale tema. Også søfart, håndværk og industri bliver omtalt, mens byernes kulturelle og sociale forhold kun berøres sporadisk. Målgruppen er primært historikere og studerende, der arbejder med byhistorie og økonomisk historie. Hovedparten af den behandlede litteratur er skrevet efter 1980, men også centrale bøger og artikler fra de foregående årtier inddrages, herunder uomgængelige teoretiske værker af ældre dato. Bogen dækker hele Europa, om end dækningsgraden er varierende. Nogle områder har haft en mere interessant byudvikling end andre, mens det for nogle lande har været vanskeligt at skaffe litteratur på et af hovedsprogene. Endelig har de nordiske lande fået en større vægt, end deres befolkningstal egentlig berettiger (s. 7-8).

Således rustet tager Jørgen Mikkelsen fat på sin gennemgang, som er struktureret i 10 kapitler: En introduktion til byhistorisk forskning (s. 11-24), Byer – et mangetydigt begreb (s. 25-38), Urbanisering og bysystemer (s. 39-44), Urbaniseringens faser (s. 45-80), Markedshandel og bysystemer (s. 81-114), Forholdet mellem by og statsmagt (s. 115-126), Bysystemer i teori og empiri (s. 127-168), Metoder og redskaber i komparativ byhistorisk forskning (s. 169-204), Bysystemer under forandring (s. 205-260), samt Stabilitet og dynamik i europæiske bysystemer gennem 800 år – en konklusion (s. 261-266). Herpå følger Litteratur (s. 267-278), Register (s. 279-290) og Liste over illustrationer (s. 291-293).

Allerede under læsning af bogens indledende kapitel overbevises man om dens relevans for enhver, der beskæftiger sig med byhistorie. Anmelderen, der til daglig forsker i en mindre bydannelse i et fjernt sogn i Vendsyssel, drog f.eks. nytte af at blive bekræftet i sin forståelse af, at kriser som krige, epidemier og ildsvåde i reglen havde begrænset betydning for byboernes hverdagsliv i den tidligt moderne periode; ikke således at forstå, at kriser og konflikter var uden betydning, men man håndterede tingene og fik hverdagen til at hænge sammen (s. 21). Lige så befordrende var det at læse forfatterens påpegning af de mange problemer, der er forbundet med at anvende et demografisk

bykriterium. Ganske vist bør det demografiske kriterium ikke forkastes, idet det ofte er det eneste operationelle kriterium i forbindelse med komparative studier eller med henblik på bestemmelse af den samlede bybestand i en region eller et land, men det er, som det anføres, ikke muligt at opstille en almengyldig målestok for, hvor mange mennesker der skal bo i en bebyggelse, for at denne kan betegnes som en by (s. 29). Til det demografiske bykriterium bør bl.a. knyttes diskussionen af den funktionelle by, dvs. byer, der fungerer som sådan uden at være udstyret med privilegier, samt det formelle kriterium, dvs. byer, der er udstyret med privilegier, men ikke af den grund nødvendigvis udvikler sig bymæssigt (s. 29-38).

Byen er således et mangetydigt og fluktuerende begreb, der egentlig bedst kan defineres på samme måde som urbanisering er blevet defineret, nemlig som en både demografisk, strukturel og adfærdsmæssig proces (s. 39), med varierende vægt på de enkelte aspekter. Med andre ord: En adfærdsmæssig urbanisering modsvarer ikke nødvendigvis af en strukturel, en strukturel ikke nødvendigvis af en demografisk, en demografisk ikke nødvendigvis af en adfærdsmæssig osv. Hertil kommer de politiske tilfældigheders betydning for byudvikling og -struktur, som kan få konsekvenser gennem hundreder af år (s. 118). Dele af den byhistoriske forskning har søgt at operationalisere og fastholde det fluktuerende objekt ved hjælp af pointsystemer, hvilket Jørgen Mikkelsen gennemgår loyalt. Imidlertid påpeger han også det problematiske i opstillingen af et sådant pointsystem og gør opmærksom på, at en vis vilkårlighed næppe kan undgås ved konstruktionen deraf (s. 202-203), hvilket de til tider noget vidtløftige systemer jo netop skulle sørge for at undgå.

Jørgen Mikkelsen sætter aktivt teorier og metoder på prøve i sin store, afsluttende gennemgang af bysystemerne i det nordlige og centrale Italien, Nederlandene, Sverige, Spanien og Storbritannien (s. 205-260). Formålet med dette kapitel er at vise spændvidden i bysystemernes udviklingsforløb og at diskutere ændringernes baggrund i henholdsvis institutionelle og markedsøkonomiske forhold. Blandt de væsentlige konklusioner på dette kapitel er, at der faktisk kunne opstå en urban bevidsthed i helt små byer, idet disse byers sociale liv og kultur havde bymæssig og ikke landsbymæssig karakter (s. 260).

Efter den europæiske rundtur kan Jørgen Mikkelsen konkludere, at det europæiske byhierarki indtil ca. 1800 i høj grad var præget af kontinuitet. I de enkelte lande kan der imidlertid også konstateres store forskelle i spørgsmålet om kontinuitet eller brud. De centrale teories

nøglebegreber kan med fordel inddrages ved tolkningen af bysystemernes dynamik (s. 261-262). I sine afsluttende bemærkninger understreger Jørgen Mikkelsen imidlertid også, at teoribaserede strukturanalyser ikke kan stå alene ved beskrivelsen af den europæiske urbaniseringsproces. Det er, skriver forfatteren, også vigtigt med studier på individ- og lokalniveau, og her kan de teoretiske tilgange, anvendt med den nødvendige fleksibilitet, være en hjælp til at danne sig et overblik over de mange detaljer, der kan fremkomme ved empiriske undersøgelser (s. 266).

Bogen kan, når man løber indholdsfortegnelsen igennem, umiddelbart friste til pluklæsning; en fristelse man ikke bør falde for. Den bør læses i sammenhæng, skønt forskellige læsere vil være fristet til at stå af nogle steder og omvendt fordybe sig i andre passager. Bogens styrke er, at Jørgen Mikkelsen redegør både indgående og loyalt for teorier og metoder i forbindelse med studiet af byer og urbanisering, og lige så indgående for, hvorledes disse er blevet anvendt i praksis. Dermed anskueliggøres fordele og ulemper ved de enkelte teorier og metoder. Jørgen Mikkelsen anfører i forordet, at han har fundet det vigtigere at give en relativt grundig redegørelse for metoder og resultater i de bøger, der har fanget hans opmærksomhed, end at opremse et stort antal værker (s. 8). Litteraturlisten er ikke desto mindre imponerende, så forfatteren har sådan set gjort begge dele. Vil man vide mere eller fordybe sig i specifikke detaljer, kan man altid tage fat på den litteratur, Jørgen Mikkelsen har været igennem. Men inden man gør det, er det uomgængeligt at læse *Urbanisering og bysystemer i Europa indtil ca. 1800*. Jørgen Mikkelsen har syntetiseret og formidlet resultaterne af sin omfattende læsning i en bog, der nok er komprimeret, men samtidig såre velskrevet og velillustreret og – ikke mindst – overbevisende.

Henrik Gjøde Nielsen

RÉMY AMBÜHL: *Prisoners of War in the Hundred Years War. Ransom Culture in the Late Middle Ages*. Cambridge University Press 2013, xiv + 301 s. 60 GBP. Adgang til e-udgave via Det Kongelige Bibliotek.

Krigsfanger er et centralt, men ofte overset emne i (militær)historie. Megen eksisterende forskning i emnet er for middelalderens vedkommende endvidere præget af kursoriske studier baseret primært på lovtekster, krøniker eller traktater. For højmiddelalderen (1000-1300)